

Zwarte farao's

Dromen van de Egyptische troon

Ze golden heel lang als zwarte bezetters, de Nubische farao's die tussen 730 en 650 v.Chr. in Egypte regeerden. De laatste tijd kantelt dit beeld, signaleert **Joost Vermeulen**.

Taharqua, de bekendste zwarte farao, die veel tempels in Egyptische stijl heeft laten bouwen. Zijn tweeledige kroon symboliseert dat hij koning over zowel Nubië als Egypte is.

Ze gedroegen zich als Egyptische farao's. Ze aanbaden de Egyptische god Amon. Ze bouwden nieuwe tempels naast de al bestaande Egyptische godshuizen in Thebe, Memphis en Abydos en hun dochters werden net als dochters van Egyptische farao's als 'godsvrouwen' vereerd. De vijf farao's die samen de 25ste Egyptische dynastie vormden, verschilden in weinig van hun illustere voorgangers. Alleen wáren de farao's Piye, Shahabka, Shebitku, Taharqa en Tanutamon geen Egyptenaren. Het waren Nubiërs, afkomstig uit wat nu Soedan is. Heel lang werden deze Nubische vorsten door egyptologen en historici afgedaan als bezetters, zwarte overheersers. Pas de afgelopen decennia kantelde dit beeld. Onder hun heerschappij herleefden zelfs oude Egyptische gebruiken en onder farao Taharqa is er sprake van een echte renaissance. Egypte bloeide onder zijn gezag als in de hoogtijdagen van de grote farao's.

Nubische aanmatiging?

'Tuig onze beste paarden uit de stal op voor de strijd.' Dit staat te lezen op een reliëf op de eerste binnenhof van de grote tempel van Gebel Barkal, de heilige berg van Nubië. Het waren de woorden waarmee Piye in 730 v.Chr. zijn manschappen opriep om aan een heilige oorlog te beginnen. Hij trok ten strijde tegen Tefnaht, een prins uit de

Nijldelta, die dreigde de stad Thebe in te nemen. Het Egyptische Rijk was sinds omstreeks 800 v.Chr. uiteengevallen in een aantal elkaar bestrijdende (stad-) staatjes. Nu Thebe gevaar liep, besloot de Nubische koning Piye in te grijpen. Dit had alles te maken met zijn zelfbeeld, en met het feit dat er in Thebe een belangrijke Amontempel stond. Piye was een van de machtige vorsten die Nubië in de 8ste eeuw v.Chr. bestuurden vanuit de hoofdstad Napata. Zij beschouwden zich als de opvolgers van de grote farao's van het Midden- en het Nieuwe Rijk, en dus als vertegenwoordigers van de god Amon op aarde – die rol was immers aan de farao's voorbehouden. De band tussen deze godheid en de regerende vorsten blijkt onder andere uit het feit dat het steevast de oudste dochter van de farao was die de positie van hogepriesteres van Amon bekleedde. De farao's hadden goede relaties met de Amonpriesters in Thebe. Piye wilde de Amontempel beschermen, maar hij wenste ook de Egyptische troon te bezetten. In het achtste jaar van zijn regering (739 v.Chr.), liet hij zich al op een enorme wijdingssteen tot rechtmatige koning van Egypte uitroepen: 'Ik ben de koning aller landen, zoon van Amon van Thebe, zoon van Amon van Napata.'

Tien jaar later voegde hij de daad bij het woord en begon hij met een bloedige invasie. Hoewel de elkaar bestrijdende Egyptische vorsten en priesters met scepsis en verbazing en soms onomwonden minachting reageerden op deze Nubische aanmatiging, kwam het voor zijn eigen onderdanen vermoedelijk

Egypte bloeide onder Taharqa

niet als een verrassing. Al onder Piyes voorgangers was de identificatie met de Egyptische cultuur namelijk in gang gezet. De egyptoloog Timothy Kendall suggereert dat de vestiging rond 850 v.Chr. van een grote groep Amonpriesters in

Napata van grote invloed is geweest. Ze waren gevlucht uit Thebe tijdens een periode van onrust. Kendall voert verder

aan dat de Nubiërs in die tijd hun doden anders gingen begraven, wat ook op egyptisering wijst. Archeologen treffen in plaats van de traditionele kleine, in de rotswand uitgehakte graven waarin de doden zonder al te veel opsmuk worden neergelegd, een nieuw type aan. Er verschijnen rechtwandige piramideachtige constructies met ruime grafkamers waar de gemummificeerde doden in sarcofagen worden bijgezet.

De strijd om Egypte

Pye liet een verslag optekenen van zijn verovering van Egypte. In 1862 vond de Franse egyptoloog Auguste Mariette het in de ruïnes van de tempel van Gebel Barkal (zie kader). Het is een grote stèle van roze graniet waarop Piye (die zich dan farao Menchepre noemt) in levendige bewoordingen over zijn tocht naar het noorden verhaalt. In chronologische volgorde beschrijft hij hoe hij, nadat hij daartoe van de god Amon opdracht had gekregen, via Thebe naar Memphis

In Soedan zijn meer piramiden dan in Egypte. Piramiden in noordelijk Soedan, gebouwd 8ste eeuw v.Chr. bij de Amontempel Jebel Barkal.

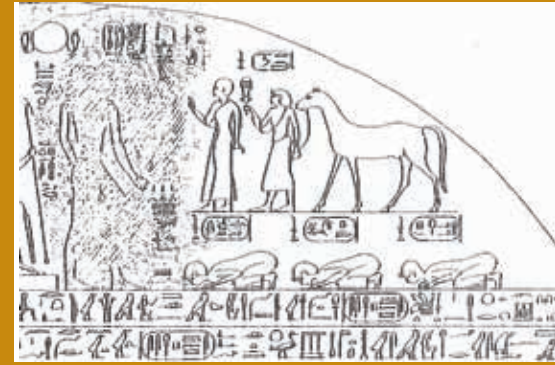
Informatie over de veroveringen van Piye

Tegen 800 v.Chr. was het Egyptische Rijk uiteengevallen in een groot aantal elkaar bestrijdende (stad-)staatjes. Deze verdeeldheid was voor de Nubische koningen aanleiding om zich in toenemende mate te bemoeien met wat zich ten noorden van hun grens afspeelde. Als rond 727 v.Chr. een lokale Egyptische vorst, Tefnaht, vanuit zijn machtsbasis in de westelijke delta plotseling in zuidelijke richting oprukt en zelfs de heilige stad Thebe dreigt in te nemen, besluit de Nubische heerser Piye om met zijn leger tegen Tefnaht op te trekken. Hij begint aan wat hij zelf noemt 'de oorlog om te herstellen wat de voorouders hadden opgebouwd'. Het verslag van deze veldtocht staat beschreven op een enorme stèle (steen) die in 1862 ontdekt werd in de ruïnes van de Amontempel van Gebel Barkal. De steen, sinds zijn vondst opgesteld

in het Egyptisch Museum in Cairo, meet 1,80 bij 1,84 en is 43 centimeter dik en is rondom beschreven met hiërogliefen. Hoewel er discussie is over de exacte datum wanneer deze stèle werd opgericht, zijn historici en egyptologen het erover eens dat dit op zijn laatst binnen enkele decennia was nadat de gebeurtenissen plaatsvonden. Deze stèle is dan ook een belangrijke historische bron.

Piye is tevreden

Het verslag begint met een inleiding over hoe verschillende Egyptische vorsten Piye om steun vragen in hun strijd tegen Tefnaht en dat Piye antwoordt dat hij hen in naam van Amon te hulp zal komen. Piye spreekt dan zijn manschappen toe, maakt het leger gereed en zeilt met zijn leger naar het noorden. Na een succes-

Weergave van een deel van de stèle.

volle korte campagne arriveert Piye in Thebe. De tekst staat vervolgens uitgebreid stil bij de rol van Piye als vertegenwoordiger van Amon op aarde tijdens de grote jaarlijkse processie in

trekt en uiteindelijk de troepen uit het noorden overwint. Opmerkelijk is dat de tekst uitgebreid stilstaat bij het dagen durende Opet-festival in Thebe. Als lijfelijke vertegenwoordiger van Amon, wiens beeltenis van de Karnak- naar de Luxortempel wordt gedragen, presideert Piye zelf over het festival. Een bewijs te meer dat hij zich ziet als vertegenwoordiger van de ware religie en de legitieme heerser over Egypte. Desondanks trok Piye zich vrij snel na zijn laatste overwinning op Tefnaht terug in Nubië. Hier is hij ook gestorven. Zijn in de jaren '20 ontdekte piramide, helemaal in Egyptische stijl, lag aan de voet van Gebel Barkal niet ver verwijderd van de grote Amontempel.

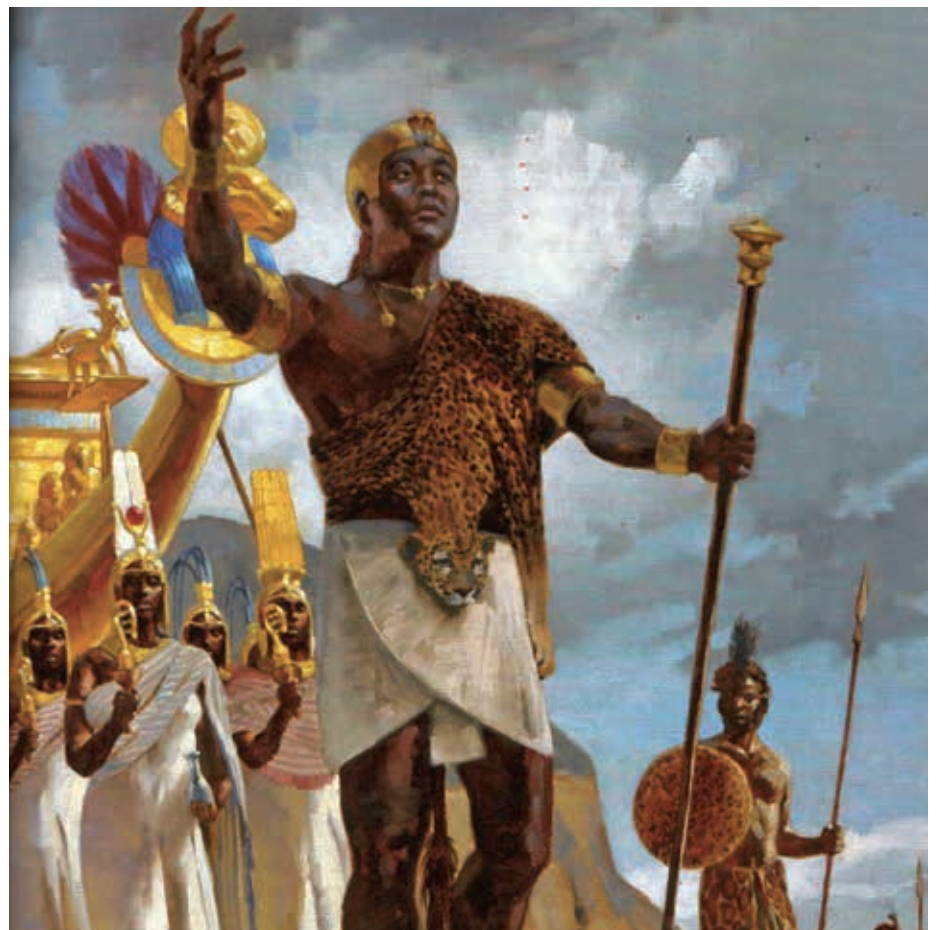
Een ambitieus bouwplan

Piyes opvolger, zijn broer Shahabka, vestigde zich wel in het noorden. Ook hij liet niet na te benadrukken dat hij de legitieme opvolger was van alle farao's voor hem. De officiële levensbeschrijving liet hem rechtstreeks afstammen van de goden uit de oertijd. Dit valt te lezen op de Shahabka-steen, een zwaar beschadigd blok zwart basalt in het

Taharqa, de vierde farao van de 25ste dynastie, leidt in priestersgewaad zijn koninginnen door de menigte tijdens festiviteiten rond het tempelcomplex van Gebel Barkal. Achter hem een 'heilig schip' met daarop een beeld van Amon. Tekening gemaakt door Gregory Manchess.

British Museum. Onder Shahabka begon daarnaast een ambitieus bouwplan. Met nieuwe tempels wilde hij zijn claim als verte-

genwoordiger van de goden op aarde en zijn positie als Egyptische machthebber verstevigen. Vervallen tempels moesten hersteld worden en bestaande

Thebe ter ere van deze god. De eerste grote slag met het leger van Tefnaht vlak erna neemt echter maar een paar regels in beslag. Het deel eindigt met een lange lijst van alle overwonnen Egyptische prinsen.

Na beschrijvingen van nog meer schermutelingen tussen overgebleven 'opstandige' Egyptenaren en eenheden van Piye en de veldslag bij Hermopolis Magna lezen we over Tefnahts uiteindelijke nederlaag na het langdurige beleg van Memphis, de tweede heilige stad na Thebe. De stèle eindigt met de beschrijving van Tefnaht die zijn nederlaag erkent en zich onderwerpt aan Piyes gezag. Die is, zo lezen we, tevreden. Heel Egypte is nu onder zijn controle. Na een feestmaal in zijn paleis laadt Piye zijn buit in schepen en zeilt terug in zuidelijke richting.

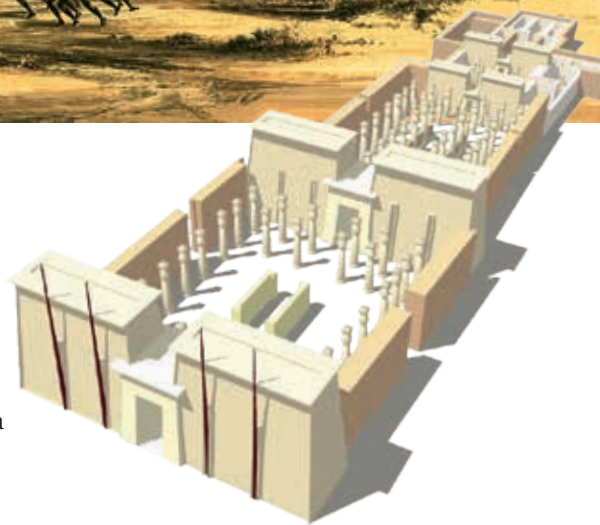

tempels uitgebreid en er verschenen er nieuwe tempels in Memphis, Abydos en in Dendera, gewijd aan respectievelijk Ptah, Osiris en Hathor. Een van zijn opvolgers, farao Taharqa, voltooide dit uitgebreide programma en liet door het gehele rijk allerlei eigen bouwprojecten uitvoeren. Beroemd is bijvoorbeeld zijn verfraaiing van de eerste grote hal van de Amontempel in Karnak.

De genadeloze Assyriërs

Aan het einde van Taharqa's regering keerde echter het tij. De welvaart en de nieuwe macht van Egypte trokken de begerige aandacht van de Assyrische expansionisten. Egypte was onder de

Reconstructie van de tempel van Amon in Napata bij Gebel Barkal. Op de tekening uit ca 1859: de berg, met op de voorgrond de onderzoeksexpeditie van Karl Lepsius uitgerust door de Pruisische koning Frederik Willem IV.

Memphis ingenomen en moest Taharqa naar Thebe vluchten. Hoewel Memphis een jaar later heroverd werd, kon Taharqa niet voorkomen dat Assyrische troepen een jaar later heel Egypte hadden bezet.

Taharqa trok zich definitief terug in Napata waar hij kort daarna stierf. Zijn neef en opvolger Tanutamun deed nog een vergeefse poging om het verloren terrein te heroveren. Zijn veldtocht leek

stad werd ingenomen en de tempels voor een deel verwoest. Tanutamun vluchtte naar Napata. Hier, ver weg van Egypte, stierf hij in 656 v.Chr. Er kwam nog wel een piramide voor hem waarin hij volgens het Egyptische ritueel werd bijgezet. Maar zijn opvolger droeg al geen faraonische titulatuur meer. Het Nubische avontuur in Egypte was definitief ten einde.

De welvaart en de nieuwe macht van Egypte trokken de begerige aandacht van de Assyrische expansionisten

Nubische vorsten al eerder in aanvaring gekomen met de Assyriërs, toen Palestijnse stammen (waar Egypte een verbond mee had gesloten) in opstand kwamen tegen de Assyrische overheersing. In 672 v.Chr. viel een grote Assyrische troepenmacht het land binnen. In 671 v.Chr. werd zelfs de hoofdstad

in eerste instantie succesvol. Tanutamun doet er zelfs triomfantelijk verslag van op een grote stèle, die eveneens in Gebel Barkal werd teruggevonden. Maar onder aanvoering van koning Assurbanipal zelf sloegen de Assyriërs genadeloos toe. Ditmaal werd zelfs Thebe, de parel van Amon, niet gespaard. De

Joost Vermeulen is opgeleid als egyptoloog en werkzaam als publicist.

VERDER LEZEN

- **T. Wilkinson**, *Lives of the ancient Egyptians*, Thames and Hudson, 2013
- Dietrich Wildung (red.), *De zwarte farao* (tentoonstellingscatalogus), Waanders, 1997